

rarum rudes : hoc est erant cives villani, opifices, & si verum dicendum, homines agrestes. Eorum tamen iudicii ordo & forma quam est succincta? quam concinna & supervacaneorum expers? cauta, præcisa & provida? In ruborem, si fieri potest, horum agrestium virorum sana ratione, *bono sensu, & admirabili sapientia* dantur rabulæ omnes hodie forenses & docti crumenæ mulgi.

Profunde docti hodie non multo plures;

70. Si hoc etiam numero seposito solos jam profunde doctos, qui hodie sunt, cum doctis præteritæ proxima aut ulterioris ætatis conferamus, rem alexæ plenam subit Murtorius, qui huic potius ætati quam præteritæ regnum rationis adjudicat, si tamen regnum id consistere debet in maiore numero profunde doctorum. Quid enim tum, si decem hodie profunde docti plures sunt in Europa, quam ante annos centum? Propter hosne decem viros plerumque in umbra de-

gentes, plerumque inter se digladiantes & reliquorum semidoctorum factiones adversas post se trahentes in prælia, mundus hodie ratione plus polleat? Hoc equidem, ita me superi, bardus ego neque dispicere neque persuadere mihi possum.

Præterea quis hic iudex, quis imperator, qui ad diribitorium citet doctos? qui illos in numerum profundorum admittat vel excludat? An populus? nempe indoctus iudicabit de doctis, cæcus de coloribus, anser de oloribus. An semidocti? At hi partium fere studio inter se divisi ab hæresi doctiorum pendent. An de Italis iudicabunt Germani? An de Anglis existimabunt Galli? Nihil hic nisi imaginarium dici decernique potest, quemadmodum tota excellentia illa regni rationis hodierni præ veteri imaginaria tantum est & fere puerilis ingenii sibi blandientis, fenesque præ se deliros existimantis.

Quosà reliquis discernere non est cujusvis.

P A R S III.

P A R S III.

Argumenta pro regno rationis veteri præ hodierno.

Ubi ostenditur, in quocunque consistat fortitudo & regnum rationis, sive in numero intellectionum, sive in varietate, sive in facili inventione agendorum &c. Veteribus majorem fere adfuisse rationis fortitudinem & regnum, aut saltem non minorem quam modernis.

I.

De Theologia, sive vera DEI ac divinarum agnitione veteri ac moderna.

Quoniam multiplex est hoc Argumentum & nobis proposita brevitatis est, discriminanda in limine sunt nonnulla.

71. Non igitur hic est De religione tanquam virtute agere, quæ voluntatis est ad res divinas affectio in exteriores actus etiam promiscans. Rationis enim hic seu intellectus negotium agimus, quidque is in religione olim atque nunc valuerit.

Paucis vero examinabimus, num ratio hodierna potentior sit in rebus ad
G 2 DEUM

DEUM pertinentibus discendis docendisque, secundum variam mundi ætatem: secundum varium hominum ordinem. Expositoque statu rei antiquo, subjiciemus novum, ut perspicere liceat, num is præstet antiquo.

Theologia ante Christum natum.

De DEO 72. scientia ab ipso DEO primis hominibus data.

Equidem de primis parentibus hic nihil memorabo, quos in divina scientia fuisse excellentes dubium non est, tamen illud Sacræ litteræ nobis non dicerent. Agnovit enim PLATO multis locis suæ Philosophiæ, omnem de DEO scientiam non nisi ab ipso DEO in homines derivari. DEUM autem, cum sit providus ac bonus, primos homines à se solo generatos animo præfertim tales procreasse, ut nihil deesset ipsis necessarium, quorum primum esset agnitio parentis. Nihil etiam quod de hoc primo necessario in posteros deberent pro-

pagare. Inde fit, ut Plato in omnibus fere de DEO sermonibus deque rebus ad DEUM, vitam futuram ac beatam pertinentibus semper ad sermonem veterum hominum provocet tanquam DEO parenti suo propiorum.

Quodsi vero tu Platonem hæc tantum somniasse dicas, contendasque, religionem non fuisse parentibus à DEO revelatam, sed veterum ingenio omnia ista fuisse inventa: plurimum causæ tuæ nocere mihi videris. Etenim fingamus hodie nihil de religione ulli mortalium constare, sicut antiquitus nulli constare debuit, si homines ista primitus invenerunt; hoc in statu putasne nostros hodie homines sua ratione aliquid inventuros sani circa religionem? tam parum, ita existimo, quam infans heri natus. At veteres tua opinione invenerunt ex sese ac sine revelatione tam multa in religione, quæ omnium confessione bona & vera sunt. Veteres igitur

tur plus nostris valent ratione.

Quæ corrupta, etiam à solo Deo potest emendari

73. Ad hæc agnoscit Plato, cum deinde pravitas hominum & fœcordia hanc de divinis scientiam plurimum obscuravit, omnem hanc obscuritatem, dubia, errores tolli penitus non posse, nisi aliquis ex divinis ad nos redeat, nosque edoceat. Quemadmodum enim primo illæ notitiæ ex nobis ipsis oriri non potuerunt, ita neque ignorantia post subnata & error emendari illustrarique ex nobis ipsis valebit.

Qua in re Plato, undecunque illa didicerit, totum divinæ scientiæ negotium ad fundum exhausisse mihi videtur, idemque dixisse, quod Moisi divinitus revelatam mundi historiam scribenti debemus: nimirum, DEUM fecisse hominem ad imaginem & similitudinem suam, hoc est intelligentem DEI, quemadmodum intelligentissimus sui est ipse DEUS à qua intelligentiæ sublimitate sese

ipsum curiositate ac superbia cum deturbasset Adamus, hisque peccatis animam subdidisset, non alia ei opis spondebatur, nisi ex femine mulieris contrituri caput serpentis, hoc est peccati ignorantia, curiositatis & superbiæ, quæ emendaturus erat Messias ex Virgine nasciturus, omnibus deinceps patribus speratus, quorum patrum traditio ad Græcos etiam antiquos & per hos ad Platonem pervenit.

74. Deinde vero scientia hac theologica fabulis mortalium turpiter fœdantà, nihilominus perseverarunt multa quæ non parum boni ac rationis sapiunt. Et apud Hebræos quidem nihil erat simulacrorum, DEO ipso vetante, ne divina essentia videretur aliquibus formis esse circumscripta. Hæcque Judæorum ratio multis etiam gentilibus placuit, qui in Hebræorum de divinitate doctrinam etiam ex longinquo veniebant, ut in templo numen unum re, virtute tam

multiplex adorarent. Exstimabant enim Infinitatem se, quæ omnibus divinis attributis inest, perdere ex animo, si figuris quibusdam illa definirent.

Ægyptii abundabant.

Ægyptiis porro placuit singulis prope attributis divinis, quæ quidem in animum ipsorum veniebant, singulas figuras assignare. Qua in re non tam ad divinitatis essentiam respiciebant, quam ad suam, divinitati subjectam. Cum enim hominis mens ne ceteras quidem res concipere naturaliter possit, nisi ideis quibusdam, ac signis admonita; multo reperiebant difficilium, sine signis admonentibus concipere tam sublimia & à sensibus remota, divina. Idcirco qui Ægyptiorum res atque historias, quamquam superstites sint pauca, legunt, facile intelligent, Symbolicum fuisse fere omnem initio Ægyptiorum cultum. Posteriores tamen Ægyptii, Sacerdotibus & lingua sacra per Cambysem deletis, vehementer

etiam hunc corruperunt, & in meram denique superstitionem commutarunt.

75. De Ethnicis mihi Ethnici truncos non habuerunt pro creatore. semper visum, priores Idolorum cultores neququam fuisse ita truncos, ut apud sese asseverarent: *Hoc ligneam simulacrum est Deus meus*, sive prima causa omnium rerum, omnis sapientiae & omnis vitae. Cui mens constat nec est phrænesi extra sedem mota; is profecto hoc serio affirmare tam parum potest, quam dicere: Hic sol est causa tenebrarum; vel hæc recondita spelunca est causa meridiei. Certe Philosophi gentiles, cum à Christianis urgerentur de cultu idolorum, pernegarunt se saxum tanquam DEUM adorare: ne Jovem quidem, Junonemque se tanquam divinitatem seu rerum omnium originem colere, quippe quos historiae ipsorum loquerentur reges Cretæ & mortales fuisse: Sed DEUM illud ens entium se agnoscere, cujus infinitas emanationes, opera, seu attributa signis qualibus

libuscunque sensibilibus exprimerent, utpote in Jove caelestem vim, in Junone aëris beneficia per DEUM præstita, in Vulcano spiritum qui ab Ignis elemento in omnia propagaretur, atque sic porro.

Neque gentium doctor Paulus aliter cum gentilium principibus egit in Areopago, quin ipse veterum poetarum allegavit testimonia: *Jovis nos homines esse genus, in ipso nos vivere, moveri & esse*: ubi ostendebat senatui Paulus, hunc esse de divinitate sensum ipsorum gentilium præceptorum. Hæc autem quomodo conveniunt in saxum, aut in Jovem mortuam Cretæ regem, ut Dionysius vel Paulus in saxo vel in sceleto vivat & moveatur & sit. Aut forte Athenienses genus omnes duxerunt è saxo, ex aëre, aut ex Cretæ regibus? Eundem in modum cum alius poeta *Ab Jove Principium sumit, quod Jovis omnia plena sint*, non ita pepo locutus est, ut truncum quernum aut fe-

lem Ægyptiam principium dedisse æstro suo poetico crederet, aut omnia plena esse hominis Cretensis nescio ubi sepulti.

76. A vulgo autem tum Ægyptiorum tum reliquarum gentium miram ac miserabilem plane superstitionem fuisse superinductam mirum haud sane videri debet, considerantibus, quid etiam nunc audeat populus & quorsum delabatur, si suo genio relinquantur, si sapientes ad illi cedendum sunt indulgentiores, si ad conservandam puritatem divinæ doctrinæ sunt segniores, si ipsimet docti curiositate ac novitatis studio se abripi patiuntur, si à veterrima traditione pedetentim recedatur & ea spernatur.

Non defectus rationis, sed hæc, quæ diximus, veterem Ethnicorum populum à vera de divinis traditione desciscere fecerunt. Maximum sane, quod Plato agnoscit, in hoc detrimentum attulere illi, qui maxime ratione pollere videban-

Vulgus tamen misere desipuit.

Causæ superstitionum.

Ratio arguta, maxima causa superstitionis

debantur, hoc est, POETÆ, sive Ethnicorum illo tempore doctissimi. Istitis hominibus rationem defuisse, nostri dicere non possunt; imo fateri debent, in ipsis præcipuum quiddam fuisse rationem. Horum enim qui extant libros doctissimi quique ex nostris in deliciis habent, tanquam præstantis ingenii partus eos agnoscunt, ac sibi ceterisque imitandos proponunt. Curiositas, novitatis studium & cetera supra dicta istorum ingenia abripiebant, ut res antiquas novo modo, novis sub speciebus, adeoque novis figmentis exponerent. Quæ nova dum recipiuntur, paullatim vetera & vera in oblivionem abeunt; maxime si novis carminibus & fabulis pueritia innutritur, quemadmodum innutrita fuit apud Ethnicos, quorum pueritia Homerum ediscebat, sicut nostra Canisium.

Inter
Christia-
nos athei
sunt

77. Non aliter accidit etiam temporibus Christianis & nostris. Non rationis simplicitas veterum no-

bis peperit istas pestes hæresum, superstitionum, in fidelitatis, naturalismi, atheismi & *honestorum puerorum*; sed ingenii ostentatio, pueriles rationis cavilli, affectatum acumen, curiositas, novitas, à ceteris se distinguendi ambitio, antiquitatis puerilis contemptus, verbo Vanitas: quam si rationis nomine tu intelligere, eique regnum hodie præcipuum vindicare velis, nihil veto.

Deinde vero Socrates & Plato, quando errorem suorum gentilium corripere & emendare conati sunt, non tam rationis in suis defectum accusarunt, quam eos, ubi de divinis sermo erat, ad veterum traditionem ire iusserunt, & ad audiendum eum, si quis ex divinis ad nos hæc traditurus veniret. Intelligebant enim, divina percipi rite hac ratione tenebricosa atque curva non posse, nisi divino magisterio humiliter subjiciatur.

78. Ex adhuc dictis, quæ Antiquis dispu-

rationis
abusus.

Socrates
non ratio-
ne sed au-
toritate
emendat
suos.

in theologia non defuit ratio. disputari amplissime & exponi possent, satis, opinor, colligere licet, in theologia ante Christi tempora rationem antiquis non defuisse: rationis peccata commissa ab ipsis fuisse eadem, quæ à nostris & fortasse magis ac sædius committantur; quippe qui post tot erroneorum exempla, post tot lumina adhuc & libenter errant.

Non igitur regnum rationis hodiernum præ veteri hac in re quidquam præcipui habet, nisi majorem pudorem majoremque nequitiam.

Theologia post Christum natum.

Christi
doctrina

79. Inexplicabilis est tum felicitas illa, tum vis divina, qua Christus JESUS idemque infami cruci confixus gentes acutissimas, gentes barbaras, senes ac pueros, fœminas ac viros nova quadam de divinitate luce convertit: itaque subito, ita extraordinario modo convertit,

itaque devicit devinxitque animos, ut rabidis quibusque tormentis non possent superari.

Hanc doctrinam divinitatem esse, aliis quem his argumentis confirmari poterit, nimis quam superbum est ac insolens.

Hujus adeo doctrinæ intelligentiam veram esse theologiam, hoc est divinitatem scientiam, non minus in confesso est.

80. Consequitur autem, quo dissimilior sit in aliquo homine scientia scientiæ illi Christianorum, hoc esse præstantem in eo homine theologiam.

At nostræ ætatis homines permulti longe dissimilem ab illa sectantur scientiam: id quod jam ostendo.

Christus, Petrus, Paulus, postque Apostolos Patres Sancti divinitatem in spiritu & virtute tradebant, non arbitantes se scire aliquid nisi JESUM, & hunc Crucifixum: non in persuasibilibus hu-

est vera
Theolo-
gia.

ei dissimi-
les sunt
minus
Theolo-
gicæ.

H

mana

manæ sapientiæ verbis, sed in simplicitate sermonis & in magnitudine fidei: devitantes quæstiones super-
vacuas & genealogias interminabiles: parati incredulis experimentum dare ejus, qui in ipsis inhabitabat, Christi: Propterea plerumque doctrina & prædicatio incipiebat à pœnitentia.

Quid de moderna Theologia?

Moderna autem Theologia arida fere est, & cum promittat magnam certitudinem, demonstrationes Aristotelicas, aut etiam nova methodo scientifica rigorosa (si superis placet) sit conscripta, & mathematicis subtilitatibus par; nemo tamen pro hac certitudine vel pilum sibi è corpore avelli patiatur, ne dicam scorpiones ferat. Neque hoc ipsi, qui in hac scientia primi doctores sunt, in se admittent, nedum eorum discipuli, aut vulgus eos audiens. Tantum abest ut scientia hæc intellectum convincat; quo non superato subactoque quomodo voluntas obsequetur? Vana igitur est

illa rationis hodie in Theologia jactatio præ illa veteri.

81. Hæc cum dico, non mihi propositum est, dam-
nare Theologiam illam dogmaticam sive speculatricem via ac ordine incedentem; neque damnare usum argumentationum. Quin & hic necessarius est, quando cavillis & argutiis insurgentes rectæ doctrinæ adversarii vicisse se calumniantur, nisi veris argutiis os falso argutum & dolosum oppressum fuerit. Illud unum hoc loco contendendo, non apparere in hac theologia fortiorem rationis vim, quam in veteri. Utrique ratione usi sunt & hodierni Theologi & veteres Christiani: sed veterum ratio fide viva mire illustrata stupenda illa effecit, quæ per hanc theologiam vix efficientur, in qua præcipua cura de ratione est, ultima de fide. Neque adeo in scientia divina apparet hodie tam vastum ac præpotens rationis regnum.

82. Et.

Theologia pestifera hanc horum puerorum.

82. Et hæc quidem hæc tenus de Theologia ad huc sana nobis dicta sunt: quid autem memorem de illis hodie hominibus, quorum quisque sibi scientiam divinam seu theologiam pro quadrato capite suo fabricatur, eandemque existimat puram putam rationem esse si capiti eidem conveniat? Neque soli Angli in eo numero sunt, sed plerique heterodoxi. Et in orthodoxos quoque hæc pestis paullatim irrepit per heterodoxos præceptores, quos audiendos sibi nobilitas nostra putavit, spe rationis melius excolende: quod alibi exemplo Comitis W. docui, quem professor Batavus juvenem hortatus est, uti de religione sibi deligenda curam jam omitteret, inque annos seriores rem tanti momenti differret, dum ratio satis exulta esset. Plura hic de miseris istis religionum ex sua ratione fabris dicere, moram longam injiceret: quos ipsa ratio evidenter mendacii convincit. Nam Ratio ipsa certe non est alia

quam Veritas: Veritas autem non est quod secum pugnat: At horum rationes inter se mire pugnant: Non igitur horum rationes sunt Ipsa ratio, sed spirituum quiddam & abortivum rationis pulcro nomine male vestitum.

II.

De Politica sive scientia rempublicam gerendi Veteri ac moderna ac primo.

De Regibus.

83. Ignoscant mihi illa capita, si paucis & sobrie hoc argumentum abreviam, ne, si scrutator sim majestatis, opprimar à gloria. Reges hodie æque magnos esse atque olim, demonstratione nisi digitorum non indiget.

Adhæc reges hodie juvenilibus annis erudiuntur illis disciplinis, quibus excoli ratio dicitur & acui. Quod paucis veterum regibus contigit. Quantum

H 2

ROM

non operæ sibi sumpserunt doctissimi Galli ad libros *in usum Delphini* edendos & commentariis illustrandos? Et fuere sane ab aliquo tempore reges docti. Jacobus I. Anglorum libris Basilicis scriptis clarus. Hodie quoque fama late celebris in Germania rex aliquot singularium librorum auctor fertur: aliique dignitate non impares Principes etsi non libris, doctrina certe illustres sunt.

Et olim; 84. Ut ut ea habeant, neque præteritæ ætati docti defuere Principes: quorum Maximilianus Divus primus libros conscripsit non paucos; Carolus V. nepos disciplinis pluribus imbutus fuit; Ferdinandus secundus Ingolstadiensem etiam Academiam litterarum discendarum causa incoluit, ut alios taceam. Prisco illo ævo Julius Cæsar non magis armis quam stylo potens fuit: Ptolomæus ægypti rex libros non tantum collegit sed & didicit: Alexander magnus jubente patre op-

timo Græciæ magistro Stagyritæ probe se imbuedum tradidit. Sequiore deinde ævo Carolus Magnus disciplinarum plurimum tot inter negotia atque bella cultor fuit eximius: Fridericum secundum hausta ex Arabibus scientia etiam in invidiam & periculum adduxit. Quamobrem non nisi admodum anceps est id argumentum, quod pro regno rationis hodierno ex doctrina regum ducitur; cum illud pro veteribus forte non minus militet; maxime cum apud Græcos non Imperatores modo sed & Reginae vario doctrinæ genere librisque editis effulserint.

85. Ceterum num hæc Regum regum eruditio quocumque ævo regnum rationis erigat, multo adhuc est incertius. Observarunt enim historici, doctos principes non raro doctrinæ propugandæ adversari, ut ipsi soli videantur eminare etiam intelligendi vi, qui jubendi potestate ceteros obnoxios habent. Et nota

nota in vulgus est Sigismundi Imperatoris vox, existimantis se Grammaticorum vocibus generatim edictis propositis decernere posse, ut deinceps *damnabilem Schismam*, non damnabile schisma detestaremur. Contra fuere non pauci reges illitterati, qui litteris præstito favore eas plurimum extulere. Ludovicus XIV: Gallorum rex, absit invidia, magnus, litterarum expertus regnum tamen suæ gentis non modo prolatis pomæriis plurimum extendit, sed litteris, academiis, doctis viris, artibus exornavit. Eadem jam antè Franciscus Primus, magnos licet inter labores & adversos casus præstitit: qui primus ostendit quantæ essent unius Franciæ adversus reliquam Europam vires sub rege non quidem docto, sed prudente & cordato, qualis erat ipse. Iustiniani angusti ruditas contemptui erat, quem tamen liberatorem Jurisprudentia nimium quantum confusa expectavit.

86. Aiunt etiam, docti reges sub virtutibus regiis. Docti timidiore sunt, quod pretium vitæ magis agnoscant: unde risui fuit nautis philosophus in naufragii periculo ceteris ridentibus solus impallefcens. De Jacobo I. Anglorum rege ferunt, ensis nudi aspectum horrorem incussisse; quod occasionem dedit sarcasmo: *Rex erat Elisabeth, nunc est regina Jacobus*. Alphonfus sapiens Castellæ rex ita etiam sibi doctus, ut Momo nasutior non corporis modo humani formam sed cælestium corporum ædificium sapientius se conditurum speraret, quid magnæ rei gessit, nisi quod inter Astrologos & Geometras consenesceret? neque est ausus Imperatoriam majestatem à Germanis sibi delatam tueri: cum ejus affinis Arragonum Princeps, rudis licet, Baleares insulas cum Valentia regno Arabum ditione ereptas sibi atque religioni vindicaverit, Nero doctus

ctus fuit & reipublicæ calamitas magna. Diocletianum non prohibuit ruditas quo minus res Imperii gnauiter tueretur, majora præstiturus, nisi contra DEUM extendisset manum innocuum Christianorum sanguinem fundens. Contra Iulianus doctrinis pollens & librorum scriptor quam perditæ administravit bellum Perficum? Infinitus sim, si quæ in rem dici possunt singula referam. Unde conficitur, ex regum doctrina neque antiquitus neque nunc quidquam probari de regno rationis in re politica; cum sicut indocti reges doctrinas promouerunt, ita reges docti perfundere reipublicam aut fuere socordes. Et quando ille dixit, *Felicem esse reipublicam, in qua philosophi imperarent, aut reges philosopharentur*, non hæc illi in mentem venit philosophia, quæ doctrinis istis absolvitur, sed sapientia amor longe ab his diversæ, quippe quam D. Montesquieuus, *admirabilem* fuisse laudat in veteri-

bus Germanis quantumvis educatione, arte, doctrinaque destitutis.

87. Ad ultimum si hominibus diernos reges veteribus conferimus, prodit se aliud quod discrimen. Antiqui per sese administrabant reipublicam, causas audiebant, in acie dicebant, regnum juris dicendi causa obibant, leges condebant. Nunc pauci sunt, qui non administris omnia relinquunt. Et quid iuvat in adolescentia eruditos fuisse litteris? quid inquam iuvat ad rationis regnum hodie in re politica probandum eruditio iuuentum regum?

De Administris & Consiliariis.

88. Ex horum nostris diebus dexteritate, providentia, ac penetratione nescio an quidquam præcipuum præ antiquis elici possit. Fuere Sciani & hodie: fuere Richelii & olim. Olim optima consilia intervertit casus nemini

Compara-
tum ho-
die ac
olim.

Humana
consilia
semper
lubrica

ni

ni prævisus: & nunc num prævidentur omnia? Examinanti res pro sola hereditate Austriaca gestas quanti se offerunt errores? & quanti se etiam deinceps offerent?

Providentia sum-
mæ pare-
re debent.

Nempe providentia illa summa regnatricis curas mortalium sibi ludos facit, ut post acerrime cogitata sæpe cogantur dicere: *Non putassem*: hocque dicendo submittere cristas atque agnoscere quam nunci sit illud ambitiosum rationis regnum. Profecto nulli fere magis quam publicarum rerum administris ansam habent manibus ipsis palpandi, quam sit debilis ratio humana. Omnia enim consilia fere de futuro sunt. Futurum autem ex præteritis ac præsentibus infertur. Illatio & consecutio rationis negotium est præcipuum. Et quoties hic decipiuntur? Ipse audivi ex viris talibus, qui, me sollicito, rerum suarum tam erant securi ut nihil magis; quæ tamen tribus post septimanis verisæ sunt in contrarium om-

nes. Et hæc quidem diffusius tractare (adeo sunt certa & evidentiæ) esset temporis iacturam facere.

De Legislatoribus modernis & antiquis.

89. Paucos hodie numeramus Legumlatores. *Ludovicus* quidem de-
Ludovicus quartus codicem edidit Ludovicianum, qui cæteris sepositis regula esset fori & iudiciorum. Sed is, ut mihi referunt qui Galliam diutius incoluere, bibliothecas fere ornat, foro quasi ignotus est, neque tantus rex potuit sapientissimis adhibitis ministris, apparatusque legum omnium veteriorum usus, compilare codicem aptum regno: aut ut aptum reciperent non potuit apud subditos quamvis regum omnium hujus certe principis amantissimos efficere: Cum Justinianus compilatus ex legibus Romanis indolisque codex ab alienigenis deinde nemine imperante sit & in scholas & in forum & in reipublicam receptus,

Pauci hodie legumlatores.
Ludovicus XIV.
illiteratus.

Justinianus.